

مطالعه تطبیقی بزه جاسوسی در ایران و فرانسه

سیده فائزه بابایی مرزنگو^۱ محمد نبی پور^۲

تاریخ ارسال: ۹۷/۶/۶ تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۲/۱۲

از صفحه ۶۱ تا ۸۲

چکیده

زمینه و هدف: جاسوسی یکی از مصادیق بارز و قدیمی جرائم علیه امنیت است که معمولاً به صورت سازمان یافته^۳ و در عین حال فراملی^۴ انجام می شود.

روش تحقیق: تحقیق حاضر به شیوه تحلیلی - توصیفی از نوع تحلیل محتوا انجام شده است.

یافته‌ها: این مقاله شامل دو مبحث است که در مبحث اول به ارکان بزه جاسوسی و در مبحث دوم به پاسخ‌های کیفی در قبال بزه جاسوسی از منظر حقوق جزای ایران و فرانسه می پردازیم.

نتیجه گیری: با ارتکاب جرم جاسوسی، اطلاعات حیاتی یک کشور در زمینه امور نظامی، امنیتی و سیاسی، از طریق یک نظام سازمان یافته و با استفاده از منابع انسانی (و نه ابزارهای اطلاعاتی که موضوع بحث ما نیستند)^۵ در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می گیرد. هم در کشور ایران و هم در کشور فرانسه قانون گذار توجه ویژه و گاه سختگیرانه‌ای به جرم جاسوسی داشته است.

کلید واژگان: جرم‌انگاری، بزه جاسوسی، خیانت به کشور، مجازات.

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق Faezebabaei5.93@gmail.com

۲ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی آمل Nabipour_m@yahoo.fr

3 - organized

4 - transnational

۳- البته اگر انسان‌ها از ابزار یا حیوانات برای جاسوسی استفاده کنند، ارتکاب جاسوسی به آنان قابل استناد خواهد بود. روزنامه خراسان، در تاریخ ۱۳۹۲/۵/۷، خبر می دهد که ترکیه یک شاهین را که حلقه‌ای فلزی به پایش بسته شده و بر روی آن کلمات ۲۴۳۱۱ تل آویو اسرائیل نقش بسته بود به ظن جاسوسی برای رژیم اسرائیل گرفت، اما پس از آن که متوجه شد این حلقه تنها برجسی برای محققان بوده است تا مسیر کوچ پرنده را دنبال کنند آن را آزاد کرد.

مقدمه

جاسوسی در زمره جرائمی است که جایگاه ویژه‌ای در میان تمامی تقسیم‌بندی‌های ارائه‌شده در زمینه جرایم علیه امنیت دارد. قانون‌گذار ایران تعریفی از جرم مذکور ارائه نداده است؛ اما برخی حقوق‌دانان داخلی و خارجی به ارائه تعریف از بزه مذکور پرداخته‌اند. جرم جاسوسی شباهت زیادی به جرم خیانت به کشور دارد. معیارهای ارائه‌شده برای بزه جاسوسی عبارت است از معیار عینی یا ذهنی و ملیت. قانون‌گذار فرانسوی برای تمایز جاسوسی از خیانت به کشور به معیار ملیت پناه برده و قانون‌گذار ایرانی هنوز به انتخاب ایده‌ای در این زمینه نپرداخته است. در اروپا از قرن پنجم تا چهاردهم میلادی، هنگام طبقه‌بندی جرایم، جاسوسی و خیانت به کشور در رده اولین و مهم‌ترین جرایم قرار داده شده‌اند. جلوه‌های جرم‌انگاری حداکثری در جاسوسی را می‌توان در جرم‌انگاری اعمال مقدماتی، جرم‌انگاری با اکتفا به سوءنیت عام، جرم‌انگاری با ایجاد تغییر در موضوع جرم و جرم‌انگاری به صورت مطلق مشاهده کرد.

به‌طور سنتی، جاسوسی را هم‌ردیف خیانت به کشور قرار می‌دهند که اولی از سوی خارجیان و دومی، از سوی اتباع یک کشور علیه آن کشور قابل ارتکاب است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۷: ۸۶). در زمینه‌ی رکن مادی، حقوق کیفری ایران و فرانسه دارای شباهت‌ها و وجوه افتراقی است. جمع‌آوری اطلاعات، انتقال اطلاعات و ورود به اماکن ممنوعه در زمرهٔ موارد مشابه و در مقابل، تسلیم سرزمین، نیروهای مسلح، تجهیزات، اشتغال به یک فعالیت جهت اخذ و تسلیم اطلاعات و نیز ارائه اطلاعات نادرست به مسئولین می‌تواند در زمرهٔ وجوه افتراقی باشد. در زمینه‌ی رکن معنوی نیز با توجه به اینکه حقوق فرانسه علی‌الاصول به سوءنیت عام اکتفا نموده، لیکن در حقوق ایران علاوه بر سوءنیت عام، سوءنیت خاص ضروری شمرده شده و علاوه بر آن در مواردی مانند ماده ۵۰۵ ق.م.ا انگیزهٔ مجرمانه نیز ضروری تشخیص داده شده است. جرم جاسوسی نیز همانند سایر جرائم از سه عنصر تشکیل شده که به صورت مجزا به بررسی هر کدام از این عناصر، به صورت تطبیقی در قانون ایران و فرانسه می‌پردازیم.

مبحث اول. ارکان بزه جاسوسی

گفتار اول. عنصر قانونی بزه جاسوسی

منظور از عنصر قانونی این است که عمل ممنوعه باید از قبل در قانون پیش‌بینی شده باشد. این مطلب بیانگر یکی از مهم‌ترین اصول حاکم بر حقوق جزا یعنی همان اصل قانونی بودن جرم و مجازات و دادرسی کیفری است (ساولانی ۱۳۹۷: ۶۵). قانونی بودن یکی از مهم‌ترین اصول حقوق کیفری است، این اصل پایه حقوق جزای مدرن است (باهری ۱۳۸۱: ۱۵۷). اصل مبنای رکن قانونی در حقوق کیفری ایران، قاعده‌ای به نام قاعده عقلی قبح عقاب بلا بیان و مستفاد از برخی روایات معصومین علیه‌السلام و آیه مبارکه «ماکانمعدبین حتی نبعث رسولاً» است (ساریخانی ۱۳۷۸: ۲۲۶).

۱) رکن قانونی بزه جاسوسی در حقوق ایران

در این خصوص می‌توان در قانون مجازات نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲ به مواد ۲۵-۲۶-۲۷-۲۸ اشاره کرد. در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ مواد ۵۰۱-۵۰۲-۵۰۳-۵۰۵-۵۰۶-۵۰۸ به جرم جاسوسی پرداخته که البته این مواد مصوب ۱۳۷۵ هستند. در قانون جزایی فرانسه می‌توان قوانین در خصوص بزه جاسوسی را به دودسته تقسیم کرد.

۱-۱) در قانون جزایی قدیم فرانسه

در این قانون دامنه شمول این جرایم محدودتر از دامنه شمول قانون جزایی جدید فرانسه است. به‌عنوان نمونه قانون‌گذار فرانسوی در مواد ۷۲ و ۷۳ قانون جزای قدیم، برای رفتار تسلیم اطلاعات، اسناد یا روش‌هایی که در راستای منافع دفاعی کشور فرانسه سری تلقی شده بود، به یک قدرت خارجی یا عوامل آن‌ها مجازات حبس ابد تعیین کرده بود؛ و ماده ۷۷ قانون جزایی قدیم فرانسه مجازات حبس جنایی دو تا بیست سال را برای هر تبعه فرانسه یا بیگانه‌ای که بدون اجازه از مقامات صلاحیت‌دار به فردی که برای یک قدرت و سازمان خارجی فعالیت می‌کند و یک التزام یا اطلاعات مربوط به دفاع ملی را تسلیم آن‌ها کند تعیین کرده بود. قانون دیگر در این خصوص می‌توان به قانون ۲۶ ژوئن ۱۹۶۸ اشاره کرد که مکاتبه، انتقال اسناد و اطلاعات پیرامون نظام اقتصادی، تجاری، صنعتی و مالی یا فنی با اشخاص حقوقی یا حقیقی خارجی را ممنوع اعلام کرد. انجام چنین مکاتبه یا انتقالی با ده هزار تا یکصد و بیست هزار فرانک جریمه نقدی و ده تا شش ماه حبس یا یکی از آن‌ها به‌تنهایی مجازات می‌شد.

۲-۱) قانون جزایی جدید فرانسه

در قانون جزایی جدید فرانسه قانون‌گذار دامنه شمول مصادیق جرم جاسوسی را گسترش داده است. جمع‌آوری و تحصیل اطلاعات و اسناد در حقوق کیفری فرانسه، مصداقی از جرم جاسوسی است که قانون‌گذار فرانسوی در ماده (۷ - ۴۱۱) بیان داشته که جمع‌آوری اطلاعات، اسناد، اشیاء، داده‌های رایانه‌ای و بایگانی‌شده که به قصد تسلیم به یک قدرت خارجی یا عوامل آن‌ها صورت می‌گیرد، بزه جاسوسی است. همچنین در صورتی که اعمال ذکر شده بدون قصد تسلیم به قدرت یا سازمان خارجی صورت گیرد، دارای عنوان مجرمانه دیگری تحت عنوان «ایراد لطمه به اسرار دفاعی ملی» است. به عبارت دیگر، عنصر قانونی بزه تسلیم اسرار و اطلاعات به افراد فاقد صلاحیت در حقوق جزایی فرانسه به دو گروه تقسیم می‌شود:

الف) در صورتی که اطلاعات و اسرار به قدرت یا سازمان خارجی تسلیم می‌شود و مشمول مقررات جاسوسی قرار می‌گیرد (ماده ۶-۴۱۱).

ب) زمانی که انتقال اطلاعات به عموم مردم یا به افراد فاقد صلاحیت انجام شود، در این مورد شامل مقررات لطمات بر اسرار دفاع ملی مشمول (بند ۳ ماده ۱۱-۴۱۳) می‌شود.

مطابق مقررات جزایی جدید فرانسه دسته اول به مجازات تا ۱۵ سال حبس جنایی سیاسی و تا ۲۲۵ هزار یورو جریمه نقدی محکوم می‌شوند و دسته دوم به مجازات پنج سال حبس جنحه‌ای و ۷۵ هزار یورو جزای نقدی محکوم خواهند شد. علاوه بر این موارد ارتکاب عمل انتقال اطلاعات اگر از سوی کارمند اتفاق بیفتد طبق مقررات جزایی فرانسه (ماده ۱۰-۴۱۳)، شخص به مجازات تا هفت سال حبس جنحه‌ای و تا ۱۰۰ هزار یورو جزای نقدی محکوم خواهد شد. در قانون کیفری جدید فرانسه جرم‌انگاری‌های نوینی اتفاق افتاده است. به‌عنوان مثال تدوین ماده ۸-۴۱۱ در خصوص اشتغال به یک فعالیت برای قدرت یا سازمان خارجی، جهت دادن یا گرفتن اطلاعات و اسناد که بیان می‌دارد «اشتغال مرتکب به یک فعالیت، به‌منظور اینکه برای یک قدرت، شرکت یا سازمان خارجی یا تحت کنترل خارجی یا عوامل آن‌ها، وسایل، اطلاعات، روش‌ها، اشیاء، اسناد، داده‌های رایانه‌ای و بایگانی‌شده را تسلیم یا دریافت نماید، به‌طوری که استفاده، افشاء یا اجتماع آن‌ها ذاتاً برای منافع اساسی ملت فرانسه مضر باشد، دارای تا ده سال حبس جنحه‌ای و تا ۱۵۰ هزار یورو جزای نقدی خواهد بود».

ماده ۱۰-۴۱۱ قانون جزایی جدید فرانسه، درباره ارائه اطلاعات نادرست به مقامات ملی و نظامی از موارد مشمول این موضوع است. در قانون جزای ۱۹۹۴ فرانسه برای کسانی که به صورت غیرمجاز به اماکن نظامی یا مرتبط با دفاع ملی وارد می‌شوند نیز مجازات تعیین شده است. از دیگر مصادیقی که قانون‌گذار حقوق کیفری جدید فرانسه بدان اشاره کرده، تسلیم تمام یا قسمتی از سرزمین ملی و امکانات و تأسیسات، همدستی با یک قدرت خارجی است.

به‌علاوه خرابکاری تحت شرایط خاص مطابق ماده ۹-۴۱۱ قانون جزای فرانسه که بیان می‌کند «تخریب، ایراد خسارت و نیز تغییر ماهیت هر سند وسیله، ساختمان، تجهیزات، تأسیسات، دستگاه‌ها، لوازم فنی یا سیستم پردازشی خودکار اطلاعات یا ایجاد نقص در آن‌ها به طوری که این اعمال ذاتاً برای منافع اساسی ملت فرانسه مضر باشد، دارای مجازات تا ۱۵ سال حبس جنایی و تا ۲۲۵ هزار یورو جزای نقدی خواهد بود»؛ به‌عنوان مصداقی از رفتار مجرمانه در بزه جاسوسی به شمار رفته است.

گفتار دوم. عنصر مادی بزه جاسوسی

فعل یا عمل خارجی که تجلی نیت مجرمانه یا تقصیر جزایی است، عنصر مادی جرم را تشکیل می‌دهد (اردبیلی ۱۳۸۹: ۲۰۸). بعضی حقوقدانان عنصر مادی را پیکره جرم هم می‌نامند (آزمایش ۱۳۷۹-۱۳۸۰). از منظر برخی دیگر، «هر جرمی الزاماً دارای عنصر مادی است. تحقق جرم موکول به بروز عوارض بیرونی اراده‌ی ارتکاب جرم است. بنابراین صرف داشتن عقیده، اندیشه و قصد ارتکاب جرم بدون هیچ‌گونه عمل مادی قابل تعقیب و مجازات نیست» (گلدوزیان ۱۳۷۸: ۱۵۴-۱۵۳).

اجزای عنصر مادی جرم موارد زیر است:

الف) ویژگی مرتکب جرم: مانند اینکه به‌عنوان مثال در جرم اختلاس مرتکب جرم باید یکی از کارمندان ادارات یا سازمان‌های پیش‌بینی شده در ماده پنج ق. ت. م. م. ا. ک^۱ یا اینکه مرتکب جرم لواط باید مرد باشد. البته قانون‌گذار ما در اغلب موارد ویژگی خاصی برای مرتکب جرم ضروری ندانسته و هر کس می‌تواند آن را انجام دهد.

ب) موضوع جرم در بزه جاسوسی: موضوع جرم آن چیزی است که جرم بر روی

۴- قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاه‌برداری مصوب ۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

آن واقع می‌شود که گاهی مال است (در جرایم علیه اموال)، گاهی بر روی انسان واقع می‌شود (در جرایم علیه اشخاص) گاهی بر روی منافع و امنیت کشور واقع می‌شود (جرایم علیه امنیت کشور). به عبارت دیگر، ارزشی که مقنن تجاوز و تعدی به آن را جرم می‌شمارد، موضوع آن جرم است (آقایی نیا ۱۳۸۹: ۲۵). در بزه جاسوسی موضوع جرم به‌طور کلی به دودسته تقسیم می‌شود:

دسته اول. اطلاعات:

۱) جمع‌آوری و تحصیل اطلاعات. مواردی که بر اساس قانون جزایی ایران جمع‌آوری و تحصیل اطلاعات از مصادیق جرم جاسوسی است عبارت‌اند از:

۱-۱) ماده ۵۰۵ ق. م. ا.^۱ «هر کس باهدف بر هم زدن امنیت کشور به هر وسیله اطلاعات طبقه‌بندی‌شده را با پوشش مسئولین نظام یا مأمورین دولت یا به نحو دیگر جمع‌آوری کند، چنانچه بخواهد آن را در اختیار دیگران قرار دهد و موفق به انجام آن شود به حبس از دو تا ده سال و در غیر این صورت، به حبس از ۱ تا ۵ سال محکوم می‌شود».

۱-۲) بند ب ماده ۲۴ ق. م. ن. م.^۲ «هر نظامی که اسناد یا اطلاعات برای دشمن یا بیگانگان تحصیل کرده، به هر دلیل موفق به تصمیم آن نشود، به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌گردد».

۱-۳) بند ج ماده ۲۴ ق. م. ن. م.^۳ «هر نظامی که اسرار نظامی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و یا صنعتی مربوط به نیروهای مسلح را به دشمنان داخلی یا خارجی بیگانگان یا منابع آنان تسلیم و یا آنان را از مفاد آن آگاه سازد، به مجازات محارب محکوم خواهد شد».

مقنن فرانسوی در قانون جزای جدید فرانسه در ماده ۷-۴۱۱ و نیز در ماده ۱-۴۷۶ قانون عدالت نظامی به این موضوع پرداخت است.

اسرار و اطلاعات:

مصدق اسرار و اطلاعات از منظر حقوق جزای ایران

۱) بند الف ماده ۲۴ ق. م. ن. م. مصوب ۱۳۸۲: «هر نظامی که اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی را در اختیار دشمن یا بیگانه قرار دهد و این امر برای

۵- قانون مجازات اسلامی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۹۲.

۶- قانون مجازات عمومی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۲.

عملیات نظامی یا نسبت به امنیت تأسیسات، استحکامات، پایگاه‌ها، کارخانه‌های، انبارهای دائمی یا موقتی تسلیحاتی، توقف راه‌های موقت، ساختمان‌های نظامی، کشتی‌ها، هواپیماها یا وسایل نقلیه زمینی نظامی یا امنیت تأسیسات دفاعی کشور مضر باشد، به مجازات محارب محکوم خواهد شد.

۲) موضوع جرم جاسوسی در ماده یک قانون انتشار و افشای اسناد محرمانه سری دولتی مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹: «اسناد دولتی عبارت‌اند از هر نوع نوشته یا اطلاعات ثبت یا ضبط شده مربوط به وظایف و فعالیت‌های وزارت خانه و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی از قبیل مراسلات، دفاتر، پرونده‌ها، عکس‌ها، نقشه‌ها، کلیشه‌ها، نمودارها، میکروفیلیم‌ها، نوارهای ضبط‌صوت که در مراجع مذکور تهیه و یا به آن مراجع رسیده باشد. با توجه به ماده مذکور تا اندازه‌ای موضوع جرم جاسوسی از نظر قانون معین می‌گردد»^۱.

اطلاعات و اسرار در حقوق جزا ایران و فرانسه

قانون‌گذار فرانسه با دیدگاهی خردمندانه در بیان این مسئله، رویکرد جزئی‌گویی را در پیش گرفته و دامنه شمول جرم جاسوسی را فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، صنعتی و اقتصادی بیان کرده است؛ اما قانون‌گذار جمهوری اسلامی ایران در این خصوص به کلی‌گویی در زمینه بیان مصادیق اسرار و اطلاعات طبقه‌بندی‌شده بسنده کرده است. به‌عنوان مثال، قانون‌گذار ما در ماده ۵۰۵ ق. م. ا سال ۱۳۹۲ صرفاً به بیان اطلاعات طبقه‌بندی‌شده بسنده کرده و مشخص نکرده منظور از اطلاعات طبقه‌بندی‌شده چیست. به نظر می‌رسد قانون‌گذار، تعیین مصادیق اطلاعات طبقه‌بندی‌شده و اسرار را به مراجع اجرائی واگذار کرده است. به‌عنوان مثال، در تبصره سه ماده ۲۶ ق. م. ن. م مصوب سال ۱۳۸۲ بیان‌شده «طبقه‌بندی و تغییر طبقه‌بندی اسناد و مدارک، مذاکرات، تصمیمات و اطلاعات و طرز نگهداری اسناد طبقه‌بندی‌شده به‌موجب دستورالعملی است که توسط ستاد کل نیروهای مسلح تهیه و پس از تصویب فرماندهی کل قوا جهت اجرا ابلاغ می‌گردد».

دسته دوم. اشیاء

در این خصوص هماهنگی بین قانون ایران و فرانسه وجود ندارد، بدین‌صورت که قانون‌گذار ایران موضوع جرم جاسوسی را مطلقاً اسناد و اطلاعات می‌داند، اما با دقت

۷- تاجی، حسین، جاسوسی در قلمرو نیروهای مسلح در حقوق کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دامغان، ۱۳۸۶.

به قوانین کیفری فرانسه به این نتیجه مهم دست می‌یابیم که در فرانسه علاوه بر اطلاعات و اسناد، اموال مادی نیز از موضوعات جرم جاسوسی به حساب می‌آیند و در ماده ۷-۴۱۱ قانون جزای فرانسه به این مورد اشاره شده است.

پ) اقسام رفتار مجرمانه

۱) رفتار مجرمانه از یک منظر به رفتار مجرمانه مثبت و رفتار مجرمانه منفی تقسیم می‌شود. در این تقسیم‌بندی رفتار مجرمانه مثبت، فعل و رفتار مجرمانه منفی، ترک فعل است (باهری، همان: ۱۷۵-۱۸۰). ۲) فعل ناشی از ترک فعل، ۳) وضعیت یا حالت، ۴) داشتن یا نگهداری. در خصوص جرم جاسوسی رفتار مجرمانه به دو گروه تقسیم می‌شود: فعل و ترک فعل.

۱) مصادیق رفتار مجرمانه فعل مثبت

۱-۱) جمع‌آوری اطلاعات، ۲-۱) انتقال به افراد فاقد صلاحیت، ۳-۱) ورود به اماکن ممنوعه، ۴-۱) انتقال اطلاعات نادرست به مسئولین، ۵-۱) همدستی با قدرت خارجی، ۶-۱) انتقال سرزمین و نیروهای مسلح به قدرت خارجی. ۱-۱) جمع‌آوری اطلاعات: مصداق این رفتار در قانون جزایی ایران ماده ۵۰۵ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ است که بیان دارد: «هرکس باهدف برهم زدن امنیت کشور به هر وسیله اطلاعات طبقه‌بندی‌شده را با پوشش مسئولین نظام یا مأمورین دولت یا به نحو دیگر جمع‌آوری کند، چنانچه بخواهد آن را در اختیار دیگران قرار دهد و موفق به انجام آن شود به حبس از دو تا ده سال و در غیر این صورت حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود.»

مصداق این مورد در قانون فرانسه در ماده، ۱-۴۷۶ قانون عدالت نظامی، جمع‌آوری اطلاعات به‌عنوان یکی از مصادیق رفتار مجرمانه در بزه جاسوسی موردتوجه قرار گرفته است.

تفاوت رفتار جمع‌آوری اطلاعات در قانون ایران و فرانسه

قانون‌گذار ایران در ماده ۵۰۵ ق.م.ا ۱۳۹۲ در رفتار جمع‌آوری اطلاعات شرط اصلی تحقق آن را طبقه‌بندی اطلاعات دانسته که پیشتر بدان اشاره کردیم که حتی به بیان منظور خود از طبقه‌بندی اطلاعات هم نپرداخته است؛ اما قانون‌گذار فرانسوی، وقتی جمع‌آوری اطلاعات را تحت عنوان رفتار مجرمانه در بزه جاسوسی مورد استناد قرار می‌دهد که منافع اساسی ملت فرانسه را مورد تهدید قرار دهد. هم‌چنین با توجه

به سیاست‌گذاری‌های جدید مقنن در قانون جزای جدید فرانسه که دامنه شمول جرم جاسوسی را گسترش داده است، شاید بتوان این مورد را متصور شد که اطلاعاتی که ممکن است موضوع جرم جاسوسی واقع شود هم گسترش یافته و بتوان جمع‌آوری اطلاعاتی در خصوص اقتصاد و تجارت کشور فرانسه را در صورتی که منافع اساسی دولت فرانسه را تهدید کند از مصادیق جرم جاسوسی در کشور فرانسه به شمار آورد.

۲-۱) انتقال به افراد فاقد صلاحیت: مصداق این رفتار مجرمانه در بزه جاسوسی بنا بر حقوق جزایی ایران، ماده ۵۰۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ که بیان دارد: «هرکس نقشه‌ها یا اسرار یا اسناد و تصمیمات راجع به سیاست داخلی یا خارجی کشور را عالمأ و عامداً در اختیار افرادی که صلاحیت دسترسی به آن‌ها را ندارند قرار دهد یا از مفاد آن مطلع کند، به نحوی که متضمن نوعی جاسوسی باشد...».

تفاوت رفتار انتقال به افراد فاقد صلاحیت در قانون ایران و فرانسه

تفاوت اول: آنچه در این ماده قابل توجه است اینکه قانون‌گذار به بیان عبارت نقشه‌ها یا اسرار یا اسناد و تصمیمات راجع به سیاست داخلی یا خارجی کشور بسنده کرده و تعریفی از این موارد بیان نشده تا بتوانیم با استفاده از این تعاریف، مصادیقی از این موارد را مشخص کنیم. در این زمینه با توجه به قصوری که از قانون‌گذار صورت گرفته، برخی حقوقدانان در این مورد اظهار نظر نموده‌اند. به‌عنوان مثال، به نظر می‌رسد که منظور از سیاست داخلی یا خارجی همه آن چیزها باشد که به اداره حکومت از بعد داخلی و خارجی مربوط می‌شود (میر محمدصادقی، همان: ۹۶). با توجه به این موضوع به نظر می‌رسد «افشای یک تصمیم اقتصادی یا نظامی یا اقتصادی یا کشاورزی مهم مجرمانه نیز می‌تواند مشمول ماده قرار گیرد و نباید قصوری کرد که تصمیم اقتصادی به سیاست خارجی یا داخلی مربوط نمی‌شود» (میرمحمدصادقی، همان)؛ اما در مقابل برخی حقوقدانان بیان داشتند که «اگرچه اطلاق ماده اموری مثل اقتصاد و فرهنگ و نظایر آن‌ها را نیز در برمی‌گیرد، اما به قرینه حالیه یا حتی مقالیه می‌توان پی برد که منظور از سیاست‌های داخلی و خارجی کشور سیاست‌هایی است که مربوط به امنیت داخلی و خارجی کشور باشد» (زراعت ۱۳۷۷: ۵۳). در خصوص سیاست خارجی و داخلی در قانون جزای فرانسه، اختلافاتی که در قانون ایران وجود دارد، وجود ندارد؛ زیرا در فرانسه قلمرو جرم‌انگاری در بزه جاسوسی گسترش یافته و قانون‌گذار آن را هر چیزی

که علیه منافع اساسی ملت فرانسه باشد بیان کرده است.

تفاوت دوم: مورد دوم در خصوص رفتار انتقال به افراد فاقد صلاحیت، محرمانه و سری بودن اطلاعات است که حقوقدانان ایرانی در این خصوص اتفاق نظر دارند. برخی حقوقدانان بیان داشتند که «علی‌رغم عدم تصریح ماده تردیدی وجود ندارد که قانون‌گذار به اسناد و تصمیماتی اشاره دارد که خصیصه محرمانه دارند و در نتیجه، نمی‌توانند در اختیار همه افراد قرار گیرند. در غیر این صورت، دادن آن‌ها به افراد فاقد صلاحیت بلاشکال بوده و نمی‌توانست وصف مجرمانه به خود گیرد. با توجه به تصریح ماده، دادن اسناد می‌تواند حتی به‌طور غیرمستقیم صورت گیرد» (میرمحمدصادقی، همان)؛ اما با توجه به گسترش دامنه جرم‌انگاری حتی در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی پذیرش شرط لزوم سری بودن در بزه جاسوسی مشکل به نظر می‌رسد.

تفاوت سوم: این که انتقال به افراد فاقد صلاحیت این انتقال شامل چه چیزهایی می‌شود. در ایران فقط اسرار و اطلاعات و در فرانسه اسرار و اطلاعات و وسایل مادی که قابلیت لمس دارند از مواردی هستند که انتقال آن‌ها به افراد فاقد صلاحیت با توجه به سایر شرایط می‌تواند وصف رفتار مجرمانه را به خود بگیرد.

۳-۱) ورود به اماکن ممنوعه: مصادیق این رفتار مجرمانه در بزه جاسوسی بنا بر حقوق جزایی ایران.

۱-۳-۱) بندهای د- ه ماده ۲۴ قانون مجازات نیروهای مسلح که بیان دارد: «د- هر نظامی که برای به دست آوردن اسناد یا اطلاعات طبقه‌بندی‌شده، به نفع دشمن و یا بیگانه به محل نگهداری اسناد یا اطلاعات داخل شود، چنانچه به موجب قوانین دیگر مستوجب مجازات شدیدتری نباشد به حبس از دو تا ده سال محکوم می‌گردد. تبصره - هر نظامی که عالمأ و عامداً فقط به‌صورت غیرمجاز به محل مذکور وارد شود به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌گردد.

ه- هر بیگانه که برای کسب اطلاعات به نفع دشمن به پایگاه‌ها، کارخانه‌ها، انبارهای تسلیحاتی، اردوگاه‌های نظامی، یگان‌های نیروهای مسلح، توقفگاه‌های موقتی نظامی، ساختمان‌های دفاعی نظامی و وسایل نقلیه زمینی، هوایی و دریایی وارد شده یا به محل‌های نگهداری اسناد یا اطلاعات داخل شود به اعدام و در غیر این صورت به حبس از یک تا ده سال محکوم می‌گردد».

۲-۳-۱) ماده ۵۰۳ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بیان می‌کند: «هر کس به‌قصد

سرقت یا نقشه‌برداری یا کسب اطلاع از اسرار سیاسی یا نظامی یا امنیتی به مواضع مربوطه داخل شود و همچنین اشخاصی که بدون اجازه مأمورین یا مقامات ذیصلاح در حال نقشه‌برداری یا گرفتن فیلم یا عکس‌برداری از استحکامات نظامی یا اماکن ممنوعه دستگیر شود به شش ماه تا سه سال حبس محکوم می‌شوند». در این ماده موضوعاتی وجود دارد که باید مورد بررسی قرار گیرد:

۱-۲-۳-۱) عنصر مادی ورود به اماکن ممنوعه در قسمت صدر ماده ورود به مواضع مربوطه است که در این ورود قانون‌گذار ما در خصوص مجاز یا غیرمجاز بودن این ورود سکوت کرده و چیزی در این خصوص بیان نکرده است؛ اما برخی از حقوقدانان معتقدند که این ورود باید غیرمجاز باشد تا به‌عنوان عنصر مادی جرم جاسوسی بتوان آن را در نظر گرفت. اینکه ورود مجاز را برای تحقق جرم کافی بدانیم یعنی اینکه شخص را به‌صرف یک اندیشه مجرمانه یعنی قصد سرقت یا نقشه‌برداری یا کسب اطلاع از اسرار مجرم بدانیم که این امر با اصول اولیه حقوق جزا سازگاری ندارد (میرمحمدصادقی، همان: ۱۰۳).

۴-۱) انتقال اطلاعات نادرست به مسئولین

انتقال اطلاعات نادرست به مسئولین، بزه نوینی است که مقنن فرانسوی به‌عنوان مصداقی از جاسوسی شناخته است. ماده ۱۰ - ۴۱۱ قانون جزای فرانسه به این موضوع اشاره کرده است. تحقق این جرم دارای شرایطی است: گیرنده یا گیرندگان اطلاعات مقامات مسئول نظامی و ملی می‌باشند، لذا پخش اطلاعات بین مردم عادی نمی‌تواند مصداق این جرم باشد. ارائه اطلاعات باید نوعاً دارای شرایطی باشد که دریافت‌کنندگان آن را نوعاً به‌اشتباه وادار سازد و برای منافع اساسی ملت فرانسه مضر باشد. بر اساس ماده ۱۰ - ۴۱۱، مرتکبین این جرم تا هفت سال حبس جنجهای و تا یکصد هزار یورو جزای نقدی مجازات می‌شوند.

۱-۵) همدستی با قدرت خارجی

همدستی با قدرت‌های خارجی را قانون‌گذار در ماده ۵۰۸ ق.م.ا. جرم‌انگاری نموده است. از نکات مهم در ماده ۵۰۸ استفاده قانون‌گذار از دو اصطلاح «دولت» و «متخاصم» در متن ماده ۵۰۸ است. به‌کارگیری اصطلاح دولت باعث خروج سازمان‌های خارجی از شمول ماده فوق می‌شود که مقنن فرانسوی با به‌کارگیری اصطلاح «قدرت و یا سازمان خارجی یا عوامل آن‌ها» از خروج سازمان‌های خارجی از مصداق جاسوسی جلوگیری کرده است. اصطلاح متخاصم نیز باعث شده فقط

کشورهایی را شامل شود که دارای روابط خصمانه‌ای با ایران می‌باشند؛ اما مقنن فرانسوی این مورد را نیز تنها به دولت‌هایی که دارای روابط خصمانه می‌باشند محدود نکرده است. همدستی با یک قدرت خارجی در مقررات جزایی فرانسه نیز پذیرفته شده است. این مصداق از جاسوسی تحت تأثیر سیاست تعدیل مجازات قرار گرفته است. مجازات حبس ابد قانون سابق به مجازات تا ۳۰ سال حبس جنایی و تا ۴۵۰ هزار یورو جزای نقدی کاهش یافته است. در مقررات جزایی فرانسه فراهم کردن وسایل همدستی با قدرت خارجی نیز جرم‌انگاری شده است و میزان مجازات آن را با مجازات مباشرت در همدستی با قدرت خارجی برابر دانسته است، اما در حقوق ایران انجام عمل معاونت در همدستی با یک قدرت خارجی عنوان مجرمانه مستقلی نخواهد داشت و مشمول مقررات کلی خواهد بود.

۶-۱) انتقال سرزمین و نیروهای مسلح به قدرت خارجی

تسلیم تمام یا قسمتی از سرزمین، نیروهای مسلح به یک قدرت خارجی در حقوق فرانسه به‌عنوان نخستین مصداق جاسوسی ذکر شده است. مواد ۱ - ۴۱۱ و ۲ - ۴۱۱ به این مورد در قانون فرانسه اشاره دارد و مجازات آن حبس ابد جنایی و ۷۵۰ هزار یورو جزای نقدی است؛ اما برای تسلیم وسایل مادی، تدارکات و تأسیسات تا ۳۰ سال حبس جنایی و تا ۴۵۰ هزار یورو جریمه نقدی است. البته تسلیم سرزمین و نیروهای مسلح به قدرت خارجی در حقوق کیفری ایران نیز پیش‌بینی شده است. ماده ۶۲ ق.م.ع ۱۳۰۴ و ماده ۲ قانون تعزیرات ۱۳۶۲ دارای عناوینی کلی است که می‌تواند شامل تسلیم نیروهای مسلح و سرزمین ملی قرار گیرد.

۲) مصادیق رفتار مجرمانه فعل منفی

هم کشور ایران و هم کشور فرانسه در زمینه عدم پذیرش جرم جاسوسی در خصوص رفتار مجرمانه به‌صورت ترک فعل باهم وحدت نظر دارند، درعین حال بی‌مبالاتی و عدم حفظ اطلاعات و اخبار در هر دو کشور مصداق جاسوسی است.

در حقوق کیفری ایران ماده ۵۰۶ ق.م.ا. اقدام به جرم‌انگاری این عمل نموده که محدود به مأمورین دولتی است که مسئول امور حفاظتی بوده‌اند؛ اما در مقابل در حقوق کیفری فرانسه هر فرد اعم از دارندگان مشاغل آزاد و دولتی که امین بوده باشند می‌توانند مشمول ماده ۱۰ - ۴۱۳ قانون جزای فرانسه باشند. تفاوت دیگر حقوق کیفری ایران و فرانسه در این زمینه این است که در حقوق ایران مأمورین دولتی که مشمول حفاظت از اطلاعات بوده باید تخلیه اطلاعاتی شود اما در حقوق

فرانسه همین که یک بی‌مبالاتی انجام دهد برای این جرم کافی است؛ اما در مقابل در ماده ۲۷ ق.م.ن.م. قانون گذار علاوه بر افشاء اسناد به از دست دادن اطلاعات نیز اشاره کرده است، پس نتیجه می‌گیریم قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح در این زمینه کامل‌تر از قانون مجازات اسلامی است.

گفتار سوم. رکن معنوی

عنصر معنوی فعل و انفعالات ذهنی مرتکب است (آزمایش، پیشین) که بر نقض امر یا نهی قانون گذار قرار گرفته است؛ لذا برای وجود این رکن، نیاز به قصد مجرمانه است. برای تحقق جرم کافی نیست که اوامر و نواهی قانون گذار نقض شود. واقعیت جرم منوط به این است که تخلف از اوامر و نواهی قانون گذار جزایی توأم با تقصیر یعنی تفکر مجرمانه یا خطای جزایی باشد (باهری، پیشین: ۲۰۴). در این گفتار به بررسی سوءنیت عام، سوءنیت خاص و انگیزه مجرمانه در جرم جاسوسی می‌پردازیم.

(۱) سوءنیت عام: جرم جاسوسی از منظر حقوق جزای ایران مقید به نتیجه است؛ یعنی علاوه بر سوءنیت عام که همان علم و عمد مرتکب است، به سوءنیت خاص هم نیاز است که همان قصد تحقق نتیجه مجرمانه است که در بزه جاسوسی قصد جاسوسی است؛ یعنی فرد عالماً و عامداً به قصد جاسوسی یکی از رفتارهای مجرمانه مصداق جاسوسی را انجام دهد؛ اما در حقوق جزای فرانسه، جرم جاسوسی جرم مقید به نتیجه نیست و سوءنیت عام به تنهایی به عنوان عنصر روانی بزه جاسوسی کفایت می‌کند. این مورد نشان‌دهنده اهم بودن بزه جاسوسی از منظر مقنن فرانسوی است که دیدگاهی سختگیرانه‌تر از دیدگاه مقنن ایرانی دارد؛ اما مقنن فرانسوی در دو مورد سوءنیت خاص را برای جرم جاسوسی ضروری می‌داند.

مورد اول جرم همدستی با قدرت خارجی موضوع ماده ۴-۴۱۱ قانون جزایی فرانسه و دیگری موضوع ماده ۱۰-۴۱۱ قانون جزایی فرانسه است که ناظر به فراهم نمودن اطلاعات غلط به مقامات دولتی است.

(۲) سوءنیت خاص: جرم جاسوسی مطابق قانون جزایی ایران جرم مقید به نتیجه است. مصداق این مورد جرم موضوع ماده ۵۰۵ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲ است. ماده ۵۰۵ علاوه بر سوءنیت عام، سوءنیت خاص (قصد برهم زدن امنیت عمومی) را نیز برای وقوع جرم لازم دانسته است. همچنین در جرم ورود غیرمجاز به اماکن نظامی و امنیتی، علاوه بر اینکه اقدام مرتکب در جهت ورود به این اماکن نظامی لازم است،

وجود سوءنیت خاص که همان سرقت و تحصیل اطلاعات است هم لازم است؛ اما مقنن فرانسوی فقط در مواد ۴-۴۱۱ و ۱۰-۴۱۱ به لزوم سوءنیت خاص اشاره کرده و در سایر موارد برای انتساب بزه جاسوسی، سوءنیت عام کفایت می‌کند.

۳) وجود انگیزه مجرمانه: بر اساس قواعد کلی حقوق جزا داشتن انگیزه مجرمانه نباید جرم‌انگاری شود. قانون‌گذار ما در ماده ۵۰۵ ق.م.ا بیان داشته: «هرکس به هدف برهم زدن امنیت کشور به هر وسیله، اطلاعات طبقه‌بندی‌شده را با پوشش مسئولین نظام یا مأمورین دولت یا به هر نحو دیگر جمع‌آوری کند؛ چنانچه بخواهد آن را در اختیار دیگران قرار دهد و موفق به انجام آن شود، به حبس از دو تا ده سال و در غیر این صورت به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود.» با توجه به این ماده پی می‌بریم که قانون‌گذار مرتکب را حتی اگر موفق به انتقال اطلاعات هم نشود، مجرم می‌داند. در خصوص این ماده اختلاف نظر وجود دارد، عده‌ای بخش صدر ماده را مصداق سوءنیت خاص بیان می‌کنند که نظر ما هم همین است و عده‌ای آن را مصداق انگیزه مجرمانه می‌دانند. اگر آن را مصداقی از انگیزه مجرمانه تصور کنیم قانون‌گذار ما در آخر ماده که بیان دارد اگر فرد موفق نشود به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود در واقع، قانون‌گذار برای انگیزه مجرمانه جرم‌انگاری کرده که این برخلاف قواعد کلی حقوق جزا است.

مبحث دوم. پاسخ‌های کیفری

پاسخ‌های کیفری که در مورد بزه جاسوسی وجود دارد را می‌توان به دو قسم پاسخ‌های کیفری سرکوبگر و پاسخ‌های کیفری ارفاقی تقسیم کرد.

گفتار اول. پاسخ‌های کیفری سرکوبگر

پاسخ‌های کیفری که در این گفتار به‌عنوان پاسخ‌های کیفری سرکوبگر می‌پردازیم اعم است از کیفرهای اعدام، حبس و جزای نقدی.

۱) اعدام

از جمله مهم‌ترین و سخت‌ترین مجازات‌هایی که در حقوق کیفری برخی کشورها از زمان‌های بسیار دور تا به امروز وجود داشته، مجازات اعدام است. مجازات اعدام از این جهت که امکان بازگشت مجرم به جامعه وجود ندارد از این جهت بسیار حائز اهمیت است. شمول اجزای مجازات اعدام در طول تاریخ با فراز و نشیب‌های بسیاری همراه بوده است. حتی امروزه نیز یکی از بحث‌برانگیزترین مجازات‌های حقوق کیفری در بین کشورهای مختلف جهان بوده است. مکاتب مختلف حقوق کیفری نیز در این

زمینه باهم اختلاف نظر بسیاری دارند. در حقوق ایران سهم عمده‌ای از مجازات اعدام در جرایم علیه امنیت است. دلیل آن هم شاید علاوه بر مبنای شرعی موجود، اعتقاد قوای حاکم بر ثبات سیاسی موجود در جامعه باشد. قبل از انقلاب مجازات اعدام در جرائمی همچون همکاری با دشمن در جهت ورود به کشور، مخابره با دشمن، افشاء اطلاعات از سوی مأمورین دولت، اسناد جاسوسی و چند مورد دیگر بود؛ اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی با افزایش دامنه شمول مجازات محارب، کیفر اعدام نیز در مجازات‌ها افزایش یافت. تحریک مؤثر نیروهای مسلح، همکاری با دول خارجی متخاصم، سوء قصد به جان مقامات سیاسی، اجتماع و تبانی برای ارتکاب جرائم علیه امنیت، مواردی از این دست می‌باشند. همان‌طور که مشاهده می‌شود بیشترین کیفر اعدام برای جرائم علیه امنیت است. در حقوق فرانسه مجازات اعدام بسیار متحول شده است، از این جهت متحول شده که کشوری که در قوانین جزایی قبل از انقلابش از یک‌صد جرم که دارای مجازات اعدام بود، کم‌کم به سمت حذف مجازات اعدام پیش رفت. با این‌که در سال ۱۹۸۱ مجازات اعدام در فرانسه حذف شد، اما بررسی‌های آماری در فرانسه نشان می‌دهد که از سال‌های دورتر قانون‌گذار تصمیم به حذف مجازات اعدام گرفته است. از این‌رو در طول سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۱ تنها سه مورد اعدام انجام شده است. باید توجه داشت که با حذف مجازات اعدام جایگزین شدن مجازات حبس ابد، حبس ابد نتوانست جایگزین خوبی برای اعدام باشد. به عبارت بهتر حبس ابد تضمین خوبی برای حذف حالت خطرناک مجرم نیست. با وجود این هنوز هم حقوقدانان فرانسوی اعتقادی به احیاء مجازات اعدام در این کشور ندارند.

۲) زندان

در ایران در قبل و بعد از انقلاب اسلامی همیشه این کیفرهای سالب آزادی مورد توجه قانون‌گذار قرار داشته است. این کیفر گاهی به صورت ساده و گاهی به صورت مشدد در قوانین کیفری ایران دیده شده است. قانون مجازات عمومی سابق مصوب سال ۱۳۰۴ نیز بخش مهمی از جرایم علیه امنیت را حبس با اعمال شاقه تعیین کرده بود. حبس‌های با اعمال شاقه با آمدن قانون مجازات عمومی اصلاحی ۱۳۵۲ از میان رفت. پس از انقلاب اسلامی نیز حبس در قسمت تعزیرات مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفت. در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ نیز قانون‌گذار تمایل داشت به جای شلاق از کیفر حبس استفاده کند. کیفر حبس در بسیاری از جرایم

علیه امنیت عمومی مورد استفاده قرار گرفته است؛ مانند مواد ۵۰۸، ۵۰۱، ۴۹۸ و ۵۰۶ قانون مجازات اسلامی. در حقوق فرانسه نیز کیفر حبس در مواد قانونی بسیاری مورد توجه قانون گذار قرار گرفته است. به عنوان مثال در قوانین جدید جنایی کشور فرانسه بیشترین مقدار حبس جنایی ۳۰ سال و حداقل مجازات حبس یک سال شناخته شده است. به طور کلی سه نوع حبس جنایی سیاسی در حقوق کیفری فرانسه وجود دارد:

۱-۲) حبس جنایی سیاسی تا ۳۰ ساله به عنوان مجازات جرایمی از قبیل تسلیم اموال، تأسیسات و تجهیزات متعلق به دفاع ملی، به قدرت خارجی و سوء قصد تعیین شده است.

۲-۲) حبس جنایی سیاسی تا ۲۰ سال نیز مجازات برخی جنایات علیه منافع اساسی ملت مانند خرابکاری در تأسیسات و تجهیزات در راستای منفعت یک قدرت خارجی و ارتکاب تبانی از سوی کارمندان دولت تعیین شده است.

۲-۳) حبس جنایی سیاسی تا ۱۵ سال نیز برای جنایتهایی از قبیل تسلیم یا در دسترس قرار دادن اطلاعات و خرابکاری در تأسیسات بدون قصد ایجاد منفعت برای یک قدرت خارجی مشخص شده است. جدول انواع حبس‌های تأدیبی در قانون جزای جدید شامل زمان‌های ۷، ۱۰، ۵، ۳، ۲، ۱ و نیز شش ماهه است. ابتکاری که در قانون جزای جدید کشور فرانسه در این زمینه صورت گرفته این است که در صورتی که قاضی دادگاه حکم به تعلیق حبس‌های جنحه‌ای نمی‌دهد لازم است علت آن را به صورت مستدل بیان نماید. در قانون جزای جدید برای جرائم تروریستی نیز مجازات حبس تعیین شده است.

۳) جزای نقدی

جزای نقدی در زمره مجازات‌های تعزیری اصلی یا تتمیمی است و بنا به تعریف عبارت است از الزام محکوم‌علیه به استناد حکم محکومیت به پرداختن مبلغی وجه نقد به نفع دولت. جزای نقدی برخلاف دیه دین نیست که بر ذمه محکوم‌علیه مستقر شود و بتوان پس از فوت از ترکه او استیفا کرد. علاوه بر این، جزای نقدی قابل مصالحه نیست و به مجنی‌علیه یا وراث او تعلق نمی‌گیرد. جزای نقدی نیز مانند سایر مجازات‌ها دارای عیوب و مزایایی است. نمونه‌ای از مزایای آن این است که مجرم ممکن است بعد از چند بار محکومیت زندان به محیط زندان خو بگیرد، اما در جزای نقدی هر تعداد بار هم محکوم شود باز هم برای مجرم آزاردهنده است و از عیوب آن

می‌توان گفت محکومیت به جزای نقدی سبب کسر داریی و احتمال ورشکستگی و سختی در گذراندن زندگی عادی فرد می‌شود که از جهت کمی قابل انتقاد به نظر می‌رسد. در کشور ما میزان مجازات جزای نقدی یا ثابت است یا نسبی، اما امروزه تعیین مجازات نقدی ثابت کمتر در کشور ما اتفاق می‌افتد. به عبارتی تعیین مبلغ ثابت به‌عنوان جزای نقدی کمتر در قوانین موضوعه دیده می‌شود. نمونه‌ای از آن را می‌توان در جریمه راهنمایی و رانندگی برای تخلف رانندگان نام برد؛ اما شیوه‌ای که بیشتر در کشور ما مرسوم است تعیین حداقل و حداکثر مجازات جزای نقدی است. فلسفه مجازات نقدی به‌صورت نسبی هم به نظریه بن‌تام برمی‌گردد که یک فرد با سنجش سود و زیان خود شاید از انجام عمل بیشتر صرف‌نظر نماید در صورتی که بداند عدالت کیفر سنگین‌تری در پیش روی او قرار داده است. در حقوق ایران در قبل یا بعد از انقلاب اسلامی قانون‌گذار تمایلی برای استفاده از جزای نقدی در جرایم علیه امنیت ندارد، اما می‌توان گفت اگر جهات مخففه ماده ۳۸ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲ وجود داشته باشد می‌توان برای تبدیل و تخفیف جرائم، در جرایم علیه امنیت هم به جزای نقدی رأی صادر شود. در متون قانونی کشور فرانسه به‌خوبی روشن است که قانون‌گذار به استفاده از جزای نقدی غیرثابت بیشتر تمایل دارد. البته باید به این نکته توجه داشت که تعیین جزای نقدی در فرانسه برای جرایم جنایی به‌عنوان کیفر تکمیلی و در جرایم جنحه‌ای و خلافی به‌عنوان کیفر اصلی آمده است. حقوق فرانسه برای مجازات جرایم علیه منافع اساسی ملت به‌وفور از جزای نقدی استقبال کرده است، اما در جرایم تروریستی مقنن فرانسوی به کیفر سالب آزادی بیشتر معتقد است.

گفتار دوم. پاسخ‌های کیفری ارفاقی

پاسخ‌های کیفری ارفاقی در مقایسه با پاسخ‌های کیفری سرکوبگر آرام‌تر و معتدل‌تر می‌باشند و عبارت‌اند از تعلیق مجازات، آزادی مشروط و عفو.

(۱) تعلیق مجازات

تعلیق اجرای مجازات یکی از جهات تعویق مجازات است و تعویق در لغت به معنای بازداشتن، پس افکندن و عقب انداختن است. تعویق اجرای مجازات به معنای به تعویق انداختن اجرای کیفر با نظر دادگاه صادرکننده حکم قطعی است. در این قسمت به یکی از جهات تعویق یعنی تعلیق اجرای مجازات می‌پردازیم. تعلیق اجرای مجازات عبارت است از متوقف ساختن مجازات کسی که به کیفرهای تعزیری یا

بازدارنده محکوم‌شده تا چنانچه در مدت معینی پس از آن مرتکب جرم دیگری نشود و اگر از دستورهای دادگاه در این مدت تبعیت کرد محکومیت او کان لم یکن تلقی گردد. اندیشه تعلیق اجرای مجازات در واقع یک ابتکار غربی است که در کشور ما برای اولین بار در قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴ تجلی یافته و یکی از بنیادهای حقوق کیفری در قسمت مجازات‌های بازدارنده محسوب می‌شود. تعلیق اجرای مجازات در واقع یک سیاست تشویقی و ارفاقی برای مجرم است تا با پیروی از دستورات دادگاه به اصلاح رفتار خود دست بزند. تعلیق اجرای مجازات در ابتدا برای دور ماندن مجرمینی بود که برای حبس‌های کوتاه‌مدت به زندان می‌افتادند و چون فضا و محیط مسموم زندان بر روی آن‌ها تأثیر نگذارد مجازات آن‌ها تعلیق می‌شود. در ماده ۴۷ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲ قانون‌گذار از جرایمی نام می‌برد که غیرقابل تعویق و تعلیق می‌باشند، در نتیجه با توجه به ماده ۴۷ مطابق قوانین جزایی ایران و اینکه جرم جاسوسی در زمره جرائم علیه امنیت است تعلیق و تعویق در آن قابل تصور نیست؛ اما در کشور فرانسه سه نوع تعلیق را مشاهده می‌کنیم.

۱-۱) تعلیق ساده: تعلیقی است که اجازه می‌دهد محکومیت مرتکب به یک مجازات، به شرط آن که وی در یک دوره زمانی مشخص مرتکب جرم دیگری نشود، کان لم یکن و بی‌اثر اعلام شود. مدت تعلیق در حقوق کیفری فرانسه ۴ تا ۵ سال است؛ و اعمال آن نیز در اختیار قاضی دادگاه است. در فرانسه برخی از مرتکبین جرم علیه منافع اساسی ملت و جرائم تروریستی نیز می‌توانند از تعلیق ساده بهره‌مند شوند. این افراد می‌توانند اعم از افراد حقیقی و حقوقی باشند.

۱-۲) تعلیق به همراه آزمایش: این تعلیق به معنای معلق نمودن اجرای حبس تأدیبی است مشروط بر این که محکوم علیه الزامات و تکالیف تعیین‌شده در دوره آزمایش را رعایت نماید. قانون جزای فرانسه مقررات ناظر بر تعلیق آزمایش را در مواد ۴ - ۱۳۲ تا ۵۳ - ۱۳۲ مطرح نموده است. مدت زمان این آزمایش مربوط به ۱۸ ماه تا ۳ سال است. این تعلیق نیز به‌مانند تعلیق ساده از سمت دادگاه اختیاری است؛ اما تعلیق مراقبتی شامل جزای نقدی و مجازات‌های تکمیلی نمی‌شود، اعمال تعلیق مراقبتی برخلاف تعلیق ساده نیازی به فقدان محکومیت مؤثر ندارد. در فرانسه مرتکبین به جرائم علیه منافع اساسی ملت و جرایم تروریستی که دارای محکومیت تا ۵ سال حبس تأدیبی باشند می‌توانند از تعلیق مراقبتی بهره‌مند شوند.

۱-۳) تعلیق همراه الزام به کار عام‌المنفعه: این تعلیق نیز همان‌طور که از عنوان

آن پیداست تعلیق همراه با انجام کارهای عام‌المنفعه است، به‌عنوان مثال کار کردن در یک موسسه خیریه برای مدت محدود می‌تواند موضوع این تعلیق قرار بگیرد. در فرانسه فقط آن دسته از مرتکبین جرایم علیه منافع اساسی ملت و جرایم تروریستی که دارای ماهیت سیاسی تشخیص داده نشوند، می‌توانند از این تعلیق بهره ببرند.

۲) آزادی مشروط

آزادی مشروط فرصت و مجالی است که پیش از پایان دوره محکومیت به محکومان در بند داده می‌شود تا چنانچه در طول مدتی که دادگاه تعیین می‌کند از خود رفتاری پسندیده نشان دهند و دستورهای دادگاه را به‌موقع اجرا گذارند، از آزادی مطلق برخوردار شوند. سابقه آزادی مشروط در کشور ما به قانون راجع به وادار نمودن محبوسین غیرسیاسی به کار، مصوب اسفند ۱۳۱۴ برمی‌گردد. قانون‌گذاران به این دلیل آزادی مشروط را پسندیده‌اند که آن را راهی برای جلوگیری از تکرار جرم می‌دانند و نیز آزادی مشروط زندانیان را تشویق می‌کند که در زمان اجرای مجازات از خود حسن رفتار نشان دهند. قلمروی آزادی مشروط محدود به مجازات‌های سالب آزادی است اعم از موقت و دائم. شرط استفاده از آزادی مشروط محکومیت به مجازات حبس است و شروط آزادی مشروط عبارت است از نداشتن سابقه محکومیت به مجازات حبس، گذراندن بخشی از مجازات زندان، حسن اخلاق و سلوک، جبران ضرر متضرر از جرم. محکومین به مجازات سالب آزادی در حوزه جرائم علیه امنیت در صورت داشتن شرایط قانونی می‌توانند از این مورد استفاده نمایند. در کشور فرانسه نیز نهاد آزادی مشروط از سال ۱۸۸۵ وجود داشته و همانند ایران این نهاد مربوط به مجازات سالب آزادی است؛ اما برخلاف ایران در حقوق کیفری فرانسه نیازی نیست مرتکب برای اولین بار مرتکب جرایم دارای کیفر سالب آزادی شده باشد. در فرانسه امکان دادن آزادی مشروط به مجازات حبس ابد پیش‌بینی شده که بعد از گذشت ۱۵ سال از حبس امکان‌پذیر است. در حقوق کیفری فرانسه مرتکبین به جرایم علیه امنیت در صورت داشتن جهات قانونی می‌توانند از آزادی مشروط استفاده نمایند.

۳) عفو

عفو در لغت به معانی گوناگونی آمده است، از جمله: گذشت، مغفرت، آمرزیدن، ساقط کردن، عذاب، معروف و احسان خواستن و بخشایش؛ اما در اصطلاح حقوق کیفری عفو به معنای اقدامی است که با تصویب نهادهای حکومتی اعم از نهاد رهبری و

مجلس قانون گذاری به منظور موقوف ماندن تعقیب متهمان یا بخشودگی تمام یا قسمتی از مجازات محکومان صورت می گیرد. اعطای عفو برای ترمیم خطاها و اشتباهات سیستم قضایی یک کشور مفید به نظر می رسد. عفو در واقع به دو قسم تقسیم می شود: عفو عمومی و عفو خصوصی. عفو خصوصی شامل تمام مجازات های تعزیری و بازدارنده می شوند. اعطای عفو یا بخشودگی منوط به درخواست محکوم علیه یا خانواده اوست. از جمله مناسبت های عفو و بخشودگی عبارت است از: مبعث حضرت رسول اکرم (ص) ۲۷ رجب، ولادت حضرت رسول اکرم (ص) ۱۷ ربیع الاول، ولادت حضرت امیر المؤمنین (ع) ۱۳ رجب و ... عفو خصوصی نیز اجرای مجازات را متوقف می سازد در نتیجه محکوم علیه از تحمل تمام یا بخشی از مجازات معاف می شود. عفو خصوصی در جبران ضرر و زیان ناشی از جرم الزامی است و زیان از زیان دیدگان حتماً باید جبران شود. اثر عفو خصوصی آنی است؛ یعنی به محض اعطای آن مجرم از مجازات رهایی می یابد. اعطای عفو به مجرمین سیاسی نیز در ایران امکان پذیر است. همان طور که در حوادث سال ۸۸ رهبر انقلاب برخی از مجرمین سیاسی که در زندان بودند را عفو کردند. عفو عمومی نیز یکی دیگر از اسباب سقوط مجازات است؛ که به موجب قانون مقرر گردیده است به این معنی که افعال مجرمانه به صورت گروهی بدون آن که شخصیت مجرمان در نظر گرفته شود عفو می شوند. اختیار عفو عمومی با قوه قانون گذاری است، اما قوه مقننه از اختیارات خود در اعلام عفو عمومی به ندرت سود جسته است.

در حقوق کیفری فرانسه سه نوع عفو تا به امروز مورد نظر مقنن بوده است. نوع نخست آن مربوط به زمانی است که قانون گذار برای ایجاد آرامش و ثبات نسبی بعد از لطمات شدید سیاسی و اجتماعی عفو را اهدا می کرد و هدف آن ایجاد آرامش و ثبات در جامعه بوده است. نوع دیگر آن این است که قانون گذار متون ابهام آمیز قبلی را واضح و روشن می سازد تا برخی از افعالی که تاکنون جرم بوده را قانونی جلوه دهد مانند قانونی نمودن حمایت مالی همواداران سیاسی. سومین شکل عفو، «عفو ریاست جمهوری» است که بعد از انتخابات ریاست جمهوری واقع می گردد. مبدع این عفو ژنرال دوگل بوده است. قانون گذار در سال های اخیر تلاش کرده است که عفوهای زیادی که تا به امروز وجود داشته است را به خاطر برگشت دوباره مجرمین به افعال خود کم کند در همین راستا برخی از جرایم تروریستی و شرکت در اجتماع بزهکاران از عفو خارج شده اند. اعمال عفو

خصوصی بیش از عفو عمومی موردانتقاد قرار گرفته است. از این جهت که اصل تفکیک قوا در آن رعایت نمی‌گردد. در انتها باید گفت چه در ایران و چه در فرانسه تا زمانی که طبق آیین‌نامه‌ای عفو از مجرمین سیاسی جدا نشده است می‌تواند از این اقدامات ارفاقی در مورد مجرمین علیه امنیت ملی استفاده جست.

نتیجه‌گیری

جاسوسی در زمره جرائمی است که جایگاه ویژه‌ای در تمامی تقسیم‌بندی‌های ارائه‌شده در زمینه جرایم علیه امنیت به خود اختصاص داده است. قانون‌گذار ایران تعریفی از جرم مذکور ارائه نداده است؛ اما برخی حقوق‌دانان داخلی و خارجی به ارائه تعریف از بزه مذکور پرداخته‌اند. جرم جاسوسی شباهت زیادی به جرم خیانت به کشور است. معیارهای ارائه‌شده برای بزه جاسوسی عبارت از معیار عینی یا ذهنی و ملیت است. مقنن فرانسوی برای تمایز جاسوسی از خیانت به کشور به معیار ملیت پناه برده است و قانون‌گذار ایرانی هنوز به انتخاب ایده‌ای در این زمینه اقدام نکرده است. در اروپا نیز پس از قرن پنجم تا چهاردهم میلادی، هنگام طبقه‌بندی جرایم، جاسوسی و خیانت به کشور در رده اولین و مهم‌ترین جرایم قرار دارد. جلوه‌های جرم انگاری حداکثری در جاسوسی را می‌توان در جرم انگاری اعمال مقدماتی، جرم‌انگاری با اکتفا به سوءنیت عام، جرم انگاری با ایجاد تغییر در موضوع جرم و جرم انگاری به صورت مطلق مشاهده کرد. در زمینه‌ی رکن مادی، حقوق کیفری ایران و فرانسه دارای شباهت‌ها و وجوه افتراقی است. جمع‌آوری اطلاعات، انتقال اطلاعات و ورود به اماکن ممنوعه در زمره‌ی موارد مشابه و در مقابل تسلیم سرزمین، نیروهای مسلح، تجهیزات، اشتغال به یک فعالیت جهت اخذ و تسلیم اطلاعات و نیز ارائه اطلاعات نادرست به مسئولین می‌تواند در زمره‌ی وجوه افتراق باشد. در زمینه‌ی رکن معنوی نیز با آنکه حقوق فرانسه علی‌الاصول به سوءنیت عام اکتفا نموده لیکن در حقوق ایران علاوه بر سوءنیت عام، سوءنیت خاص ضروری شمرده شده و علاوه بر آن در مواردی (م ۵۰۵. ق.م.ا) انگیزه مجرمانه نیز ضروری تشخیص داده شده است.

منابع

الف) فارسی

- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۹)، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ بیست و پنجم، تهران، نشر میزان.
- باهری، محمد (۱۳۸۱)، تقریرات درس حقوق جزای عمومی، دانشگاه تهران، تهران،

نشر رهام.

- زراعت، عباس (۱۳۷۷)، شرح قانون مجازات اسلامی، جلد اول، چاپ اول، تهران، نشر فیض.

- حاجتی اشرفی (۱۳۶۶)، غلامرضا، مجموعه قوانین جزایی، جلد اول، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات گنج دانش.

- ساریخانی، عادل (۱۳۷۸)، جاسوسی و خیانت به کشور، جلد اول، چاپ اول، قم، نشر دفتر تبلیغات اسلامی.

- ساوانی، اسماعیل (۱۳۹۷)، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ هفتم، تهران، نشر مشاهیر دادآفرین.

- کمانگیر، احمد، مجموعه قوانین جزائی، تهران، چاپخانه توانگر.

- میر محمدصادقی، حسین (۱۳۸۳)، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، جلد اول، چاپ چهارم، تهران نشر میزان.

- ناجی، حسین، جاسوسی در قلمرو جرایم نیروهای مسلح در حقوق کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دامغان، ۱۳۸۶.

ب) فرانسه

-Curio (Robert), Lapeinedc mort auseuil dutroisieme millenavir, Eres.paris, 1991

-Cornu (Gerard). (SousLadir.de) vocabuLaive juridique, DUF.3.ed.parid, 1992

-Delmas, marty (mireille), Procdures d Europe, Puf, Ied, Paris, 1995

-Azibert (Gilbert), code de procdure penal, Litel, 17eed, Paris 2005

-HrrzosEvan (Martine), DroitdeLappLicationdes Pernes.Dolloz, Zed.paris,Sudre (Frederic), Lu convention europeenne des droits de ihomme, puf, led, Paris, 1990 -Veron9Michael), Droit penal special, masson, bed, Paris, 1998

-LecLerc (Henri), Lenouvvcum code penal, seuil, 3ed.paris, 1999.

-Pradel (Jean), Droit penal general, cujas, Paris, 1994.

-Rousselet (Marcel) et muurice patin, precisdedroit penalSpecial, sirey6ed.paris, 1956.

-Robert (Jacques.Henri), Droitpenal general, DUF.2ed.paris, 1992.